

POSUDEK OPONENTKY HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponentka

**Pracoviště oponentky,
institute**

Dr. phil. Zdeněk Pecka

Code und Kontext. Digitales Erzählen aus Österreich

doc. PaedDr. Dana Pfeiferová, Ph.D.

Západočeská univerzita v Plzni

Zdeněk Pecka hat sich in seiner Habilitationsschrift ein ambizioniertes Ziel gesetzt: ein weites und nahezu unübersichtliches Feld der innovativen digitalen Literatur aus Österreich auf Grund einer repräsentativen Auswahl der AutorInnen zu erforschen. Laut Pecka stelle der digitale Raum für sie neue Möglichkeiten für Narration, Performance oder Selbstpräsentation dar. Trotz der neuen Medien sieht er das digitale Erzählen in der Tradition der österreichischen Neoavantgarde (bezüglich der Sprachexperimente), der Bernhardschen Selbstvermarktung (als gesteuerte Rezeption der Werke) bzw. der ‚Antiheimatliteratur‘ (bezüglich der Manipulation mit den Daten) verankert. Der virtuelle Raum führe einerseits zur Fragmentierung bzw. zur Instabilität des Erzählens, einerseits zu seinem stark transmedialen Charakter des Schaffens. Dem interaktiven Charakter der untersuchten Werke entspricht die interdisziplinäre Methodik des Verfassers, in der Verfahren der Literaturwissenschaft (Theorie der Autorschaft), Literatursoziologie (Theorie des literarischen Feldes), Soziologie des Internet (Social Reading, Dialogizität) und der Transferwissenschaften (u.a. Digital Humanities) kombiniert werden. Nach der Begriffsbestimmung – außer des Schlüsselbegriffs ‚digitale Literatur‘ und verwandter Unterbegriffe ‚Internet- bzw. ‚Netzliteratur‘ werden Termini wie ‚Intermedialität‘, ‚Interaktivität‘, ‚Inszenierung‘ und ‚Vernetzung‘ festgelegt – wird die Entwicklung der digitalen Literatur literaturhistorisch skizziert: seit den vom Computer kreierten Texten der semiotisch ausgerichteten Stuttgarter Gruppe um Max Bense (seit den 1950er Jahren) über die Hypertexte der 1980er und 1990er Jahre bis zu den Computer-Texten (u.a. von F. J. Czernin und F. Schmatz) bzw. den literarischen Computerspielen und der Programm Code Poetry. Danach wird der hier verwendete Begriff der Gegenwartsliteratur festgelegt; sie fange mit Elfriede Jelineks Online-Roman *Neid* an. (Ob die Romane von Arno Geiger *Es geht uns gut* bzw. Daniel Kehlmann *Die Vermessung der Welt* von der Qualität her einen Wendepunkt darstellen, ist allerdings fraglich); Glattauers SMS-Roman *Gut gegen Nordwind* (2006) würde im Zusammenhang mit den neuen Medien mehr Aufmerksamkeit verdienen. Marginal behandelt wird Kathrin Röggla, in Deutschland wohl die meist geschätzte Gegenwartsautorin aus Österreich, es fehlen Namen wie Elisabeth Reichart, Olga Flor oder Laura Freudenthaler oder VertreterInnen der experimentellen Literatur wie Peter Waterhouse oder Brigitta Falkner. Vor der Veröffentlichung dieser Arbeit empfehle ich, das Kapitel 7.1 entweder zu erweitern, oder ganz zu streichen und sich nur auf digitalisierte Literatur zu konzentrieren. Aufschlussreich hingegen ist die Charakteristik der sgn. Migrationsliteratur; deren Vertreter Vladimir Vertlib im analytischen Teil der Studie als Blogautor im Sinne des „politischen Journalismus“ – im Rahmen der Rubrik ‚Texte‘ – vorgestellt wird. Als literarische Bloggerin wird auch Lisa Spalt und ihre Rubrik *Psittacos* besprochen; in der Tradition der sprachkritischen Neoavantgarde, mit viel Raffinesse und Humor, wie Zdeněk Pecka in seiner Sprach- und Medienanalyse überzeugend darlegt. Elfriede Jelineks Online-Roman *Neid* wird als poetologisches, postmodernes und digitales Spiel u.a. mit der Theorie der Autorschaft

sowie mit den Theoremen der Literatursoziologie interpretiert; eine genauere Textanalyse wäre jedoch von Vorteil. Téglásys Facebook-Roman *Zwirbler* (2010) wird vor allem als mediales Experiment, das auf moderne Marketingstrategien ausgerichtet sei, vorgestellt. Im Zentrum der Datenpoesie von Jörg Piringer stehe der schöpferische Fortgang, der Informatiker als Programmierer und Autor zugleich habe zur Etablierung der Codeliteratur beigetragen; er thematisiere oft die Auswirkungen der Digitalisierung auf die Privatsphäre, Inspiration finde er bei der *Wiener Gruppe* und in der Musik. Dieses Unterkapitel mit der Medien- und Textanalyse gehört zu den besten Forschungsergebnissen dieser Studie. Während Piringer den medialen Wog von der Digitalpoesie aus zum Buch eingeschlagen habe, sei Cornelia Travnicek als etablierte Buchautorin den anderen Weg gegangen, indem sie 2015 das erste *Code Poetry Slam* an der Universität Wien organisiert hatte; im Zentrum dieses Genres, von der künstlichen Intelligenz (mit)gestaltet, stehe die Programmiersprache. Das Künstlerduo *übermogen.com* repräsentiere wiederum aktivistische Digitalliteratur; sie gestalten unkritische Mediendiskurse zur Kapitalismus- und Medienkritik um und erklären den Monopolanbietern den digitalen Krieg (siehe Projekt *Amazon Noir*); im Vordergrund stehe nicht die Aktion selbst, sondern das Narrativ: der Kampf des Guten gegen das Böse, diesmal im digitalen Kostüm. Das letzte analytische Unterkapitel ist den computergesteuerten Systemen gewidmet – am Beispiel des Projekts *Kindle' Voke Ghost Writers*, in dessen Rahmen Kommentare von Computerprogrammen zu YouTube-Videos als Minidramen verkauft wurden. Dieses transmediale Marketingprojekt wird als Konzeptkunst in die Tradition des Aktivismus der 1960er Jahre eingebettet. Die Reihe der Überschneidungen und Unterschiede zwischen den Print- und digitalen Medien schließt sich.

Zdeněk Pecka ist es gelungen, eine repräsentative, aufschlussreiche und gut strukturierte Analyse zu verfassen. Vor der Publikation sollte jedoch das Kapitel zur österreichischen Gegenwartsliteratur umarbeitet bzw. gestrichen werden und die Namen der AutorInnen müssen der österreichischen Sprachnorm nach genderkorrekt geschrieben werden. Sei es, der Verfasser möchte seine auf Österreich bezogene Monographie in Deutschland, wo eine gegenderte Schreibweise noch nicht verpflichtend ist, herausgeben.

Resumé: Zdeněk Pecka si ve své habilitační práci vytýčil ambiciózní cíl: probádat široké a rozmanité pole digitální rakouské literatury na základě reprezentativního výběru autorek a autorů. V dílčích analýzách se mu podařilo tuto inovativní podobu literatury charakterizovat jako prostor pro nové možnosti narace, performance a sebe prezentace. Zároveň poukázal na kořeny digitálního vyprávění v rakouské neoavantgardě (viz tradici jazykových experimentů Vídeňské skupiny), v cíleném sebe prezentaci Thomase Bernhardu (v podobě řízené recepce) či v černé vlastenecké literatuře („Antiheimatliteratur“; zde je o problematiku manipulace s fakty a daty). Virtuální prostor vede podle Pecky jednak k fragmentaci či nestabilitě vyprávění, jednak k transmediálnímu charakteru tvorby. Interaktivní podstatě zkoumaných děl odpovídá interdisciplinární metodika studie, jež kombinuje postupy literární vědy (např. teorii autorství), literární sociologie (např. teorie literárního pole), sociologie internetu (např. Social Reading) a výzkumu transferu technologií (např. Digital Humanities). Zde se Pecka opírá o stěžejní teorie z těchto dílčích disciplín. Po vymezení základních pojmů – kromě *digitální literatury* operuje autor studie i s pojmy *literatura na internetu* či *v síti* – následuje literárněhistorický přehled vývoje digitální literatury od semiotiky Stuttgartské školy Maxe Benseho (50. léta 19. st.) přes hypertexty 80. a 90. let a počítačové texty až k literárním počítačovým hrám a Code poetry. Následující mediální i textové analýzy jsou věnovány rakouským dílům digitální literatury posledních 20 let a podávají ucelený obraz tohoto inovativního proudu literatury v celé jeho šíři. Přesně formulované závěry mj. představují online román Elfriede Jelineks *Neid* jako metatextovou postmoderní digitální hru s teorií autorství, Téglásyho facebookový román *Zwirbler* (2010) je charakterizován jako mediální experiment zaměřený na marketing, u datové poezie Jörga Piringer zdůrazňuje Pecka dopad digitalizace na soukromý život. Umělecké duo *übermogen.com* reprezentuje aktivistickou digitální literaturu, zaměřenou proti monopolům v online-prostoru. Zdeněk Pecka svému ambicióznímu cíli dostal: překládá reprezentativní, diachronně i synchronně vyváženou a přehledně strukturovanou analýzu rakouské digitální

literatury, jež se opírá o výsledky současného bádání. Před publikací, kterou si tato objevná studie zaslouží, doporučuji používat genderově korektní jazyk: v Rakousku, na jehož literaturu se habilitační práce zaměřuje, už stojí generické maskulinum, jenž Pecka používá, mimo jazykovou normu.

Dotaz oponentky k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

Jedním z typických znaků digitální literatury, jak ostatně sám uvádíte, je transmedialita. Především u konceptuálního umění se nabízí otázka, zda se ještě jedná o literaturu či např. již o výtvarné umění. Jaká kritéria jste si stanovil při výběru děl pro literární analýzu?

Závěr

Habilitační práce Dr. phil. Zdeňka Pecky, *Code und Kontext. Digitales Erzählen aus Österreich* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru dějiny konkrétních literatur (germánské literatury).

Plzeň, 25. 7. 2022

.....
podpis

POSUDEK OPONENTKY HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Dr. phil. Zdeněk Pecka

Habilitační práce

Code und Kontext. Digitales Erzählen aus Österreich

Oponent

doc. PaedDr. Dana Pfeiferová, Ph.D.

**Pracoviště oponentky,
institute**

Západočeská univerzita v Plzni

Zdeněk Pecka si ve své postdoktorské práci vytyčil ambiciózní cíl: prozkoumat širokou a téměř nepřehlednou oblast inovativní digitální literatury z Rakouska na základě reprezentativního výběru autorů a autorek. Podle Pecky pro ně digitální prostor představuje nové možnosti narace, performance nebo sebe prezentace. Navzdory novým médiím spatřuje digitální vyprávění zakotvené v tradici rakouské neoavantgardy (s ohledem na jazykové experimenty), bernhardovské sebe prezentace (jakožto řízené recepce děl) popř. tzv. ‚Antiheimatliteratur‘ (ve smyslu manipulace s daty). Podle Pecky svádí virtuální prostor na jedné straně k fragmentaci resp. nestabilitě vyprávění, na druhé straně k silně transmediálnímu charakteru tvorby. Interaktivnímu charakteru zkoumaných děl odpovídá interdisciplinární metodologie autora, ve které kombinuje postupy literární vědy (teorie autorství), sociologie literatury (teorie literárního pole), sociologie internetu (social reading, dialogičnost) a transferových věd (m.j. digital humanities).

Po vymezení terminologie – kromě klíčového pojmu ‚digitální literatura‘ a souvisejících podřazených pojmů ‚internetová resp. literatura na síti‘ jsou určeny termíny jako ‚intermedialita‘, ‚interaktivita‘, ‚inscenace‘ a ‚propojení po síti‘ – je vývoj digitální literatury nastíněn z hlediska literární historie: od počítačem vytvořených textů sémioticky orientované stuttgartské skupiny kolem Maxe Benseho (od padesátých let 20. století) přes hypertextové texty z 80. a 90. let 20. století až po počítačem generované texty (m.j. od F. J. Czernina a F. Schmatze) resp. literární počítačové hry a programované Code Poetry. Poté je definován zde užívaný termín současné literatury, začíná u Elfriede Jelinek a jejího online románu *Neid*. (Jestli romány Arno Geigera *Es geht uns gut* a *Die Vermessung der Welt* Daniela Kehlmannova představují z hlediska kvality nějaký přelom, je sporné); Glattauerův román v sms zprávách *Gut gegen Nordwind* (2006) by v kontextu nových médií zasloužil větší pozornost.

Marginálně zmíněná Kathrin Röggla, v Německu pravděpodobně nejocetňovanější současná rakouská autorka, je zpracována okrajově, chybí jména jako Elisabeth Reichart, Olga Flor nebo Laura Freudenthaler nebo představitelé a představitelky experimentální literatury jako Peter Waterhouse či Brigitta Falkner. Před vydáním této práce doporučuji kapitolu 7.1. buď rozšířit nebo ji zcela vynechat a soustředit se pouze na digitální literaturu. Přínosnou je na druhou stranu charakteristika tzv. migrační literatury, jejímiž představiteli jsou např. Vladimír Vertlib – představený v analytické části studie jako blogger ve smyslu autora ‚politické žurnalistiky‘. Práce pojednává o Lise Spalt jakožto bloggerce literární a o její rubrice *Psittacos*; v tradici neoavantgardy, s velkou dávkou rafinovanosti a humoru, jak přesvědčivě dokládá Zdeněk Pecka ve své jazykové a mediální analýze. Online román Elfriede Jelinek *Neid* je interpretován jako poetologická, postmoderní a digitální hra m.j. s teorií autorství jakož i s teorií literární sociologie; přínosem by byla podrobnější analýza textu. Teglasyho facebookový román *Zwirbler* (2010) je prezentován především jako mediální experiment zaměřený na moderní marketingové strategie. Datová poezie Jorga Piringera se podle Pecky

soustřeďuje na tvořivou činnost, jakožto informatik a programátor zároveň přispěl k etablování kódové literatury, čímž upozorňuje na dopady digitalizace na soukromou sféru, přičemž inspiraci nachází u *Vídeňské skupiny* a v hudbě. Tato podkapitola s analýzou médií a textů představuje nejlepší badatelské výsledky v rámci této studie. Zatímco Piringer sleduje mediální cestu od digitální poezie až po knihu, jde podle autora práce Cornelia Travnicek jako etablovaná autorka knih jinou cestou, když v roce 2015 uspořádala na Univerzitě Vídeň první ročník slamu *Code Poetry*, jehož žánrové jádro tvoří programovací jazyky, někdy spoludotvářené pomocí umělé inteligence. Umělecké duo *ubermorgen.com* reprezentuje podle Pecky aktivistickou digitální literaturu; přetváří nekritické mediální diskurzy v kritiku kapitalismu a médií a vyhlašují digitální válku monopolním poskytovatelům digitálních služeb (viz projekt *Amazon Noir*); důraz není podle autora práce kladen na samotnou akci, ale na narativ boje dobra proti zlu, tentokrát v digitálním kostýmu. Poslední analytická podkapitola je věnována počítačem řízeným systémům – na příkladu projektu *Kindle' Voke Ghost Writers*, v jehož rámci byly komentáře k videím na platformě YouTube algoritmicky prodávány jako minidramata. Tento transmediální marketingový projekt je zakotven jako konceptuální umění v tradici aktivismu 60. let. Řada překryvů i rozdílů mezi tištěnými a digitálními médii se uzavírá.

Zdeňku Peckovi se podařilo napsat reprezentativní, zasvěcenou a dobře strukturovanou analýzu. Kapitola o současné rakouské literatuře by však měla být před vydáním práce přepracována nebo vypuštěna a jména autorů a autorek musí být změněna a zapsána podle rakouských norem genderově správně, pokud by práce měla být vydána v Rakousku a nikoliv v Německu, kde genderově správné psaní ještě není tak závazně stanoveno.